16. YÜZYILDA KANDIRA'NIN HUZURSUZ TARİHİ

Restless History of Kandıra in the16th Century

Duygu Tanıdı
Arş. Gör. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye
e-mail: dtanidi@ogu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-6004-2833

Near **E**ast **H**istorical **R**eview

11/3, July / Temmuz 2021
e-ISSN: 2717-6363 (Online)
www.nehrreview.com

Article Type **- Makale Türü**	**:**	**Research Article / Araştırma Makalesi**
Received Date **- Geliş Tarihi**	**:**	**16.05.2021**
Accepted Date **- Kabul Tarihi**	**:**	**20.06.2021**
Pages **- Sayfa**	**:**	**47 - 59**
	:	http://dx.doi.org/10.29228/nehrreview. 51448

Citation - Atıf: Duygu Tanıdı, "16. Yüzyılda Kandıra'nın Huzursuz Tarihi", *Near East Historical Review*, 11/3, July, 2021, pp. 47 - 59

Near East Historical Review
11/3, July - Temmuz 2021
47 - 59
Research Article - Araştırma Makalesi

16. YÜZYILDA KANDIRA'NIN HUZURSUZ TARİHİ

Restless History of Kandıra in the 16th Century

Duygu Tanıdı
Arş. Gör. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye
e-mail: dtanidi@ogu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-6004-2833

Öz

Dünyada ve ülkemizde son dönemlerde tarihçilerin genişleyen konu yelpazesi içinde suç olgusu sıklıkla işlenmektedir. Bu bağlamda Osmanlı tarihi kapsamında suçu sosyal boyutlarıyla irdelemek, literatüre çeşitlilik katmak ve Türkiye Cumhuriyeti'nin devraldığı imparatorluk mirasının küçük bir kesitini de olsa gün yüzüne çıkarmak için gereklidir. 16. yüzyılda Kandıra'da suç unsurunun incelendiği bu çalışma, yukarıda ifade edilen çaba doğrultusunda, çok yönlü olarak mühimme defterlerine ait hükümler ışığında oluşturulmuştur. Çalışma, giriş ve sonuç ile beraber beş ana bölümden meydana gelmektedir. Kandıra'da 16. yüzyılda işlenen suç çeşitlerinin her biri için ayrı bir başlık açılmıştır. Bu suçlar; suhte faaliyetleri, devlet görevinde ihmal ve usulsüzlük içeren taşra görevlilerinin suçları, fiziksel suçlar kapsamındaki vücut bütünlüğüne yönelik suçlar; malvarlığına yönelik suçlar ile asker, devlet görevlisi ve esir firarı, şeklindedir. Çalışma, birçok sosyal huzursuzluğun yaşandığı Kandıra'da, merkezin, bölgedeki etkisini göstermesi açısından da aydınlatıcı olmak hedefindedir. Suç tarihinden bir örnek olarak bölgedeki suçlar hakkında mühimme defterlerine göre çıkarımlar yapılmıştır. Bu belgelerin araştırmacıya söylediği çok şey olmakla beraber tarihsel kurgu oluşturulurken meydana gelen eksikler konusunda sessiz kalmak tercih edilmiştir. Bununla beraber suç olgusu çok yönlü olarak incelenmeye çalışılmış ve münferit örnekler de göz ardı edilmemiştir. Ayrıca Osmanlı hukukunun işleyişi hakkında fikir verebilecek nitelikte bilgileri haiz Kandıra'nın suç tarihinin, örneklik teşkil edecek verileri bulunduğu için günümüz toplumuna katkı sağlaması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kandıra, Mühimme Defteri, Osmanlı Devleti, Suç, Suhte, 16. yüzyıl.

Abstract

The crime case has been processed in the expanding range subject of historians at the world and our country in the last years. In this concept, to search crime by social dimensions within the scope of Ottoman history is necessary for supporting literature diversity and bringing forth a small section of the empire that had been taken over by the Turkish Republic. This study has been examined the crime case at Kandıra on 16th. century is investigated in the light of records of imperial state decrees multi-dimensionally in accordance with the effort mentioned above. The study is composed of five basic sections with an introduction and a conclusion. For every kind of crime committed at Kandıra in the 16th. century, a new title is done. These crimes are actions of students of madrasah firstly, rural official's crimes as the neglects and irregularities at the work of state; crimes against physical integrity in the scope of physical crimes; desertion of soldier, state officials, and slave; offenses against property. The study is a targeted eye-opener in terms of showing the influence of central government at the Kandıra where lots of social unrests were lived. Inferences according to a record of the imperial court are done about crimes at the place as being an example of crime history. As soon as these decrees have lots of words for researchers, stay silent is preferred for missings creating the historical fiction. Nonetheless, criminal case is tried to search multi-dimensionally and discrete samples are not unminded. Moreover, making supports are hoped for samples for today from point of view crime history of Kandıra, has information about how the Ottoman legal processes were.

Keywords: Kandıra, Records of Imperial State, Ottoman State, Crime, Student of Madrasah, 16th. century

Giriş

"Bırak başka sözü, sen seni izle,
Kendi suçun ile kendini gözle.
Kimse kınanamaz suçu yüzünden,
Sorulmaz başkasının suçu senden.
Benim suçum için sana günah yok.
Senin suçun için bana günah yok."[1]

Yunus Emre, yukarıdaki dizeleriyle İslam inancına göre suçun tarifini ve bireyselliğini vurgulamıştır. Osmanlı Devleti'nde de yargılama süreci şahsi olmuş; yani kişiler ancak kendi suçları sebebiyle yargılanmıştır. Suçun bireysel olmasının yanında, bir Müslümanın kendi günahları, bir anlamda suçları ile uğraşmasının gerekli olduğunu belirten bu dizeler, toplumsal nizamın ancak kişilerin kendilerinde olanı düzeltmeleri ile gerçekleşebileceğini de vurgulamaktadır. Kandıra'da yaşayan Müslüman toplum bu durumu çok iyi bilmekte ve içinde bulunduğu medeniyetin gerekleri ile şekillenen bir ruh dünyasında bulunmaktadır. Bununla beraber, teorideki bu inanışı herkes uygulamamıştır. Böylelikle de *Osmanlı Devleti suç tarihi* denen bir araştırma alanı oluşmuştur.

Her zaman olduğu gibi XVI. yüzyılda Kandıra'da da suçlular yaşamıştır. XVI. yüzyıl, Batılı gözlemci ve seyyahlar tarafından bir "Türk Asrı" olarak tarihe geçse de yüzyılın ikinci yarısından sonra başlayan iç karışıklıklar ve sosyo-ekonomik çalkantılar sonucu imparatorlukta buhran yılları yaşandığı rahatlıkla söylenebilir.[2] Bununla beraber, XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin en önemli özelliklerinden birisi güçlü ve merkezi olması, ülkenin bir ucundaki bir hadisenin -eğer gerekli görülürse- devlet tarafından bilinmesi ve olumsuzluklara akılcı ve pragmatik bir şekilde karşı konulması sayesinde devletin varlığını uzun yıllar devam ettirmesidir. Bu noktada XVI. yüzyıl süresince Osmanlı Devleti'nin dünya imparatorluklarından birisi olmasının üç nedenini zikretmek gerekir. Bunlar, liyakat, sorumluluk ve disiplindir. Niccolo Machiavelli, hükümdarı Medici prensine Osmanlı Devleti'ni fethetmeyi zorlaştıran sebeplerden birisinin de vezirlerin, kölelerin ve sultana bağlı olanların rüşvetle ayartılmamaları olduğunu ifade etmiştir.[3] Bu durumun oluşmasının bir nedeni ise saray ve saray dışı eğitimin ve bu eğitim sonucu yetişen âlimlerin kalitesinde aranmalıdır. Fakat zamanla medreseler de sosyal çalkantılardan etkilenmiş ve daha sonra bahsedileceği üzere eşkıyalık yapan "suhte"lerin doğması ve isyan çıkarmaları gündeme gelmiştir.

Osmanlı Devleti, XVI. yüzyılda Kandıra'da güçlü bir şekilde varlığını hissettirmiş ve adaletten bir an olsun ayrılmamak, halkın ezilmesine ve zulüm görmesine mani olmak için elinden geleni yapmıştır. Bununla beraber bazı şeyler yaşamın akışı içerisinde engellenememiştir. Bunlardan biri olan suç, bir bölgede tarih içerisinde hiçbir zaman sıfırlanmaz ancak nicelik ve nitelik açısından değişebilir. Bu değişim devletin meşru gücü ile doğrudan alakalıdır. Kandıra özelinde de bu durum açıkça görülmüştür.

Orhan Gazi'nin fethi ile Osmanlı Devleti'ne bağlanan İznikmid (İzmit) ile civarı içerisinde Kandıra da vardır. Kocaeli Sancağı'na bağlı, 1530 tahririne göre sekiz kaza merkezinden biri de Kandıra'dır.[4] Kandıra'da hem nitelik, hem nicelik olarak en çok karşılaşılan suç türü suhtelerin

[1] Yunus Emre, *Nasihatler Kitabı: Risaletü'n-nushiyye*, Hazırlayan: Doç. Dr. Ziya Avşar, Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti, Sistem Ofset, Ankara 2013, s. 132
[2] Bu konuda önemli bir kaynak olarak detaylı bilgi için bkz. Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzen Kavgası: Celali İsyanları*, Yapı Kredi Kültür Yayınları, İstanbul 2009.
[3] Leslie Pierce, *Hürrem Sultan*, çev. Renan Akman, İstanbul 2019, s. 159.
[4] Gülfettin Çelik, "Kocaeli Yarımadasında Nüfus ve Yerleşim (15. ve 19. Yüzyıllar)", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Kocaeli (02-04-Mayıs 2014), s. 453.

eşkıyalıklarıdır. Fakat bölgeye ait mühimme defterlerine göre suhtelerin eşkıyalıkları kısıtlı bir zaman dilimi içinde kalmıştır. Suhteleri, reayaya zulmeden ve görevinde ihmal ile yolsuzluklar yapan ehl-i örf izlemektedir. Yüzyılda gerçekleşen diğer suç çeşitleri ise asker ve esirlerin firarı, adam yaralama ve öldürme şeklinde olmuştur. Bu suçlar da nicelik olarak azınlıktadır. Ayrıca bölgede yine mikro düzeyde mal varlığına yönelik bir suç çeşidi olarak gasp olayları işlenmiş; kimi insanların üzerinde huzursuzluk ile sıkıntıya sebep olmuştur. Dikkat çekici olan nokta tüm suç türleri içerisinde en aktif toplumsal kesimin medreseli öğrencileri olmasıdır.

1.Suhte Suçları

Suhte kelimesi, Farsça'da "yanmış, tutuşmuş" demektir ve Osmanlı Devleti'nde medrese öğrencileri için onların ilme olan muhabbetlerinin derecesini betimlemek adına -biraz da mübalağalı bir şekilde- kullanılmıştır. Bu terim zamanla softa şeklini almıştır.[5] XVI. yüzyıl genç medreselileri için mühimme defterlerinde "suhte, sohta ve softa" şeklinde kullanımlar vardır.

XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı medreselerinin bozulmaya başladığı kabul edilir. Medreselerin bozulmasında sosyal ve ekonomik etkenlerin rolü büyüktür. Söz konusu dönemde, medrese talebeleri arasında büyük bir kargaşa yaşanmaya başlanmıştır. Anadolu'da ve Rumeli'de ortaya çıkan büyük sosyal gerginlik suhtelere de yansımıştır. Bozulan ekonomik yapı, genç nüfusta görülen artış bu gerginliği daha da körüklemiştir. Kır kesimindeki gençler yatılı ve burslu olan medreselere sığınmış, medreseler işsiz güçsüzlerin geçim yeri haline gelmiştir. Kapasitenin üstünde öğrenciyle dolan medreselerde eğitim ve öğretimin kalitesi düşmüş; bu kargaşa ortamından dolayı uzun süre medreseden dışarı çıkamamak ve mezuniyet sonrası işsiz kalmak talebelerin psikolojisini bozarak onları suça itmiştir. Elbette bu tepkide gençliğin ruhsal durumunun da etkisi olmuştur. Celâlî isyanlarının da etkisiyle huzursuz suhteler bir araya gelip çeşitli sayıda kişilerden oluşan bölükler halinde çeteler kurmuştur. Suhtelerin faaliyetleri, Kanuni Sultan Süleyman'ın oğulları Selim ve Bayezid'in taht mücadeleleri, Osmanlı-İran ve Avusturya savaşları sebebiyle Celaliler'le bağlantılı olarak yüzyılın sonuna kadar sürmüştür. Bu süreçte asi suhte taifesi çeşitli şekillerde eşkıyalık faaliyetleri yapmıştır.[6]

Yukarıda bahsedilen süreçte, Bolu'dan İzmit yönüne uzanan ve Üsküdar'ı kapsayan bölge içerisinde Kandıra da yer almaktadır. Sapanca'dan batıya mühim bir geçit yeri olan Ağaç Köprüsü ve öteki geçitlerden İstanbul'a sürekli bir şaki sızması vardır. Onun için devlet, bu geçitlerde nöbet tutan görevliler bulundurmuş ve bu görevlilere kimlik tespiti yaptırarak bölgenin güvenliğini sağlamaya çalışmıştır.[7] Bu durumu teyid eden hüküm, Hatvan Bey'i Mehmed Bey'e ve Kandıra kadısına, Hicri 22-Şevval-966/Miladi[8] 28 Temmuz 1559 tarihinde gönderilmiştir. Bu hükme göre, Sabancı kazası Ağaçköprü denen yerde ve Kandıra kadılığında belgede adı geçmeyen bir bölgedeki meşhur bir geçitte para ile geçilmekte, gemiler çalıştırılmaktadır. Fakat bazı suhteler bu sahada evleri basarak insanları öldürmüş ve bazı ıssız yerlerde Müslümanlardan avarız almışlardır. Mehmed Bey mektup gönderip burada kapı halkından ve yeniçeriden bazı kimselerin yardımı için emir arz etmiştir. Merkez tarafından Mehmed Bey'in isteği makul ve hatta gerekli görülmüş, suhtelerin yakalanıp şer'an ne gerekiyorsa yapılması ve bu iş için yeniçeri ve bölük halkının yardımı emredilmiştir.[9] Aynı yıl merkeze, Şili kadısı Akova'dan Köse İbrahim'in, Kandıra kazasından bazı suhtelerle, Akyazı kazasından Hacı Veli adlı kişinin evini basıp, ayağından asarak kaçtığı bildirilmiştir. Bu kişilerin elzem bir önemle (ne yolla olursa olsun) yakalanıp sağlam ve kalın zincirlerle İstanbul'a gönderilmeleri, bu işin asla ihmal edilmemesi

[5] Mustafa Alkan, "Softa", *DİA*, Cilt: XXXVII, İstanbul 2009,,s. 342.
[6] M Alkan, *a.g.m.*, s. 343.
[7] M. Akdağ, *a.g.e.*, s. 158.
[8] Bundan sonra verilecek hüküm tarihlerinde hicri ve miladi açıklaması yapılmayacak ve ilk kullanım şekli geçerli olacaktır.
[9] 3 Numaralı Mühimme Defteri 966-968/1558-1560, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Divan-ı Hümayun Sicilleri Dizisi: 1, Ankara 1993, hüküm no: 157.

emredilmiştir.[10] Ayrıca takip eden diğer hükümde bu suhtelerin, evini bastıkları Hacı Veli'nin bir miktar malını aldıkları da kaydedilmiştir. Fakat suhteler yapılan teftiş sırasında kaçmışlardır.[11] Köse İbrahim ve arkadaşlarına daha sonra ne olduğu ise bilenmemektedir. Bu belgenin anlattığı başka bir durum da suhtelerin şahsi olarak bir kişiyi hedef alabildikleridir. Suhtelerin savunmasız da olsa bir kişiyi hedef alması, acımasız ve zalimce bir tavırda olduklarını düşündürür.

Suhtelerin yasadışı faaliyetleri, mühimme defterlerinde 1571 yılına kadar tespit edilmemiştir. Fakat 1571 yılı ve takip eden iki sene boyunca suhteler bölgede aktiftir. Bunda bölgenin payitahta yakınlığı etkili olmuş olabilir. Çünkü suhte faaliyetleri medreselerin bulunduğu şehir ve bölgelerde görülmüştür.[12] Kocaeli sancağı kadılarına ve Göynük kadısına, 7 Rebiülevvel 979/ 30 Temmuz 1571 tarihinde gönderilen hükümde, Kandıra kadısı merkeze, kendi kazasında suhtelerin çıktığını, zorla ev basarak oğlanları kaçırarak yollarda huzursuzluğa sebep olduklarını bildirmek için mektup yollamıştır. Suhteleri ele geçirmek adına İstanbul'dan yüz adet bölük halkı ile ulufeci ağa Ramazan bölgeye gönderilmiştir. Suhte taifesi kadıların görevli oldukları bölgelerde eylemlerde bulunduklarında, Ramazan'a haber verilip il erleri ile kuvvetlerinin artırılması ve onların asla korunmamaları emredilmiştir.[13] Bu belgede dikkat çeken bir nokta suhtelerin korunması noktasında yapılan uyarıdır. Böyle bir uyarı yapma ihtiyacının duyulması, ehl-i örften veya reayadan suhtelere yardım eden bir kesimin bulunduğunu, biraz da bu sebeple suhtelerin yasadışı faaliyetlerinin bitmediğini düşündürür. Ayrıca Kandıra gibi nüfus yoğunluğu yüksek olmayan bir kazaya, suhtelere karşı yüz asker gönderilmesi olayın vehametini ve şiddetini göstermesi açısından dikkate değerdir.

Örnek olaylardan da anlaşıldığı üzere, 1571-72 yılları suhte eşkıyasının son derece faal olduğu bir zaman dilimidir. Yukarıda zikredilen hükümden bir gün sonra yine sol ulufecilerin ağası Ramazan Ağa'ya gönderilen hükme göre, Kandıra Kadısı Mevlana Muhammed, merkeze mektup göndermiştir. Bu mektupta, Kandıra'da suhte eşkıyasının çıktığı, yol kesip adam soydukları, reayanın oğullarını kaçırdıkları, evlerini bastıkları, adam öldürdükleri ve olayların dayanılmaz bir hal aldığı belirtilmiştir. Bu sebeple miri kerestenin halk tarafından üretimi bile durmuştur ve odun sıkıntısı çekilmektedir. Çünkü halk o kadar bunalmıştır ki yaşadıkları yeri terk etmeye başlamıştır. Bunun üzerine merkez, Ramazan Ağa'nın bölüğünden yüz adet nefer ile suhtelerin yakalanması, toprak kadılarının şer'an bu suhtelere gereken cezalarını vermesini emretmiştir.[14] Bu noktada kadının gücünün suhtelere karşı yetmediği ve sağlam bir destek bulmak için gayret gösterdiği açıktır.

Kandıra'da suhte faaliyetleri dur durak bilmemiş ve bölgede güven, huzur ve nizam kalmamıştır. Merkezden art arda emirler gelmiş, reayanın korunup kollanması ve kamu düzeninin sağlanması için tedbirlerin arttırılması yönünde taşra görevlileri sürekli uyarılmıştır. Üstelik suhte faaliyetlerinin sadece Kandıra'da olmadığı, Kandıra çevresindeki bölgelerin yetkililerinin de aynı huzursuzluk faktörleriyle uğraştıkları görülmektedir. Bu bağlamdaki hüküm, Kandıra ve çevresindeki suhtelere karşı birlikte hareket edilmesi için, kadının gönderdiği mektuba cevap olarak, Kocaeli sancağı kadılarına ve Göynük kadısına iletilmiştir. Demek ki olaylar daha da büyümektedir. Bu sebeple de daha fazla büyüyüp nizamı bozmasını engellemek için merkezin tedbirlerini keskinleştirme yoluna gittiği söylenebilir. Bu mektuba göre, Kandıra kazasında "ehl-i fesad sohta" talanı olmuştur. Bu kişiler zorla ev basıp, oğlanları kaçırıp, yol kesip huzursuzluk çıkarmıştır. Merkez, suhte güruhunu yakalamak ve cezalandırmak için saraydan yüz nefer bölük halkı ile ulufeciler ağası Ramazan'ı Kandıra'ya göndermiştir. Bu durum yukarıda bahsi geçen

[10] 3 Numaralı Mühimme Defteri, hüküm no: 454.
[11] 3 Numaralı Mühimme Defteri, hüküm no: 456.
[12] M. Akdağ, *a.g.e., s.*, 152.
[13] 12 Numaralı Mühimme Defteri: 978-979/1570-1572, 2, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Divan-ı Hümayun Sicilleri Dizisi: IV, Ankara: 1996, hüküm no: 964, s. 145.
[14] Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Mühimme Defterleri (MD), Dosya No: 14-2/ Gömlek No: 1465.

önlemlerle aynı olması bağlamında dikkat çekicidir. Bununla beraber diğer hükümlere ek olarak ilgili belgede, suhte taifesinin eylemlerini yaptıkları kadılık bölgelerinde her kadının Ramazan'a haber vermesi, yakalanmaları için yardım etmeleri, gerekirse adam toplamaları, bu suhtelerin akraba ve yakınlarının da soruşturulmaları (eğer saklamışlarsa diye), onların yardımıyla suhtelerin bulunması ve tüm suhtelere gereken şer'i cezanın verilmesi emredilmiştir.[15]

Suhte faaliyetlerinin tehlikeli boyutlara vardığını gören merkez, Kandıra kadısına, 27 Zilhicce 979/ 11 Mayıs 1572 tarihinde gönderdiği bir hükümde, farklı bir tedbir almıştır. Bu hükme göre, Kandıra'da bulunan bölük halkı, yeniçeri, sipahi, il eri yardımıyla suhtelerin yakalanması, bu işi yapmayan görevlilerin dirliklerinden mahrum edileceği hakkında emir çıkmıştır.[16] Olaylar şiddetli boyutlara ulaştığında merkez daha sıkı önlemler almak ihtiyacı duymuştur. Demek ki önceki tedbirler suhtelerin faaliyetlerini sonlandırmaya yetmemiştir.

Tüm tedbirlere rağmen suhtelerin zorbalıkları, izleyen yılda da devam edegelmiştir. Bunda merkezin sert tedbirler almasının yarattığı baskı etkili olmuş olabilir. Bu duruma bir örnek (Üsküdar, İznikmid, Kandıra, Ada, Akyazı, Geyve, Akhisar, İznik ve Yalakabad) kadılarına, 20 Şevval 980/ 23 Şubat 1573 tarihinde gönderilmiş hükümde görülmektedir. Bu hükme göre, söz konusu kazalarda suhte levent taifesi çıkmış, oğlan ve kadınları kaçırmış, çeşitli "fesad ve şenaat"[17] etmişlerdir. Merkez, suhtelerin yakalanması için Dursun ve Mustafa adlı sipahileri başbuğ olarak görevlendirmiştir. İl erleri ve sipahileri, onların emri altına vermiş; birlikte hareket edip suhte leventleri gereken sertlikte cezalandırmalarını ve onları etkisiz hale getirmelerini (perişan etmelerini) emretmiştir**.** Ayrıca bu işe yardım edenlerin terakki ve tımar alacakları, yardım etmeyen dirlik sahiplerinin ise dirliklerine el konulacağı şeklinde bir uyarı da eklenmiştir.[18] Bu yeni uygulama da göstermektedir ki merkez, taşra görevlilerinin işlerini daha ciddiye almaları ve suhte eşkıyalıklarının önüne geçmeleri için yeni ve maddi içerikli farklı ek uygulamalara başvurmuştur. Bunun nedeni, huzursuzluk sebeplerinin engellenememesi ve ehl-i örfün bir anlamda zorunlu tutularak suçluları etkisiz hale getirmek anlamında etkilerini arttırma ihtiyacı olarak değerlendirilebilir.

Elbette sosyal çalkantılar birden bitiverecek ve yerini kısa zamanda nizam ve güvenliğe bırakacak şekilde sonlanmamaktadır. XVI. yüzyılın ikinci yarısı ve özellikle sonları, Celali isyanlarının da etkisiyle imparatorluk genelinde suhte eşkıyalıkları ile dolu bir manzara sergilemektedir. Yani Kandıra ve çevresindeki bölgelerde mikro düzeyde görülen suhtelerin faaliyetleri imparatorluk genelinde de etkilidir. Nitekim takip eden aylarda benzer nitelikte olaylar birbirini izlemiştir. Yukarıdaki hükümle aynı içerikli bir örnek, Üsküdar, İznikmid, Kandıra, Ada, Akyazı, Geyve, Akhisar, İznik ve Yalakabad, Mihaliç ve Sifrihisar (Sivrihisar)[19] kadılarına, 16 Zilhicce 980/ 19 Nisan 1573 tarihinde gönderilmiş hükümde görülmektedir.[20] Bu süreçte devlet politikası asayiş sağlandıktan sonra değişmemiş ve devlet kendi adamlarının güvenliğini sağlayıp onların birlik olmaları için uğraşmıştır.

[15] MD., 14-2/1468.
[16] MD., 16/404.
[17] Bu kavramlar, merkez tarafından kasıtlı kullanılmıştır ve suhte faaliyetlerinin özünü bütüncül olarak vermektedir. Fesad, bozukluk, fenalık, karışıklık ve haddi aşıp zulüm etmek demektir. http://www.osmanlicaturkce.com/?k=fesad&t=%40, erişim tarihi: 26.10.2020. Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi, Ankara 2002, s. 262. İlgili dönemde çiftbozan levend ve suhtelerin yaptığı tam da budur. Şenaat ifadesine de "fesad" eylemini güçlendirmek için bilinçli olarak yer verilmiştir. Sözlükte "şenaat" kelimesinin anlamı nalık, kötülük, fenalık, alçaklık ve hatta Allah'ın emrine muhalefet etmek şeklindedir. http://www.osmanlicaturkce.com/?k=%C5%9Fenaat&t=%40., erişim tarihi: 26. 10.2020, Ferit Devellioğlu, "Osmanlı-Türkçe…",s. 989. Böylelikle suhteler tarafından yapılan zorbalıklar anlatım olarak da aşağılanmış ve eylemlerin nitelikleri genel mahiyette ortaya konulmuştur.
[18] MD., 21/267.
[19] Söz konusu bölgelerin çeşitliliği yukarıdaki açıklamaya bir kanıt anlamında okunabilir.
[20] MD., 21/622.

19 Nisan 1573 tarihinden sonra suhtelerle ilgili mühimme defterleri sessiz kalmaktadır. Elbette bu durum suhtelerin birden eşkıyalıktan vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Suhtelerin faaliyetleri bu tarihten sonra da sürmüş, sosyal huzursuzluk geniş bir alanda kargaşa ortamı yaratarak devam etmiştir.[21] Bu bağlamda merkezin her türlü şikâyet ve huzursuzluk raporlarını dikkatle incelediği ve gerekli çözümler bulmaya çalışarak krizi yönetme konusunda kararlı olduğu bir gerçektir. Yukarıda bahsedilen çözümlerle beraber merkezin suhteler ve toplumda bozgunculuk çıkran diğer güruhlarla savaşma şekilleri; sancaklara muhafız ve müfettişler atama, il erleri örgütlerini harekete geçirme, genç nüfusu kefile bağlama, reayanın tüfeklerini toplama ve zorunlu bir uygulama olarak işkence-psikolojik yıldırma gibi kanun dışı tedbirlere başvurma olmuştur.[22]

2.Taşra Görevlilerinin Suçları

XVI. yüzyıl imparatorluklarına benzer bir şekilde Osmanlı Devleti de ulaşım olanaklarının kısıtlı olduğu, geniş alana yayılmış ülkelerinin yakın veya uzak yerlerine gitmenin uzun zaman gerektirdiği bir imparatorluktur. Merkez, bu zahmetli koşullarda idari ve her türlü kamusal görevi, kendisini temsil eden taşradaki yöneticilerine bırakmıştır. Bu sebeple devlet, bu kişilerde sadakat ve liyakat gibi özellikler aramıştır. Başarıları ödüllendirmiş ve ahlaksızlıkları cezalandırmıştır. Fakat kimi zaman taşra görevlileri bu sorumluluk ve yetkileri olumsuz yönde kullanmışlar; kişisel çıkarları için adaletin gereğini yapmamışlardır. Bu bağlamda, XVI. yüzyıl mühimme defterlerinde, Kandıra'da sıkça olmamakla beraber, bazı taşra yöneticisi ve askerlerin reayaya zulmü, görevlerinde ihmal ile yolsuzlukları tespit edilmiştir.

Konuyla ilgili en erken tarihli örnek (İzmikmid, Yoros, Kandıra, Taşköpri ve Gekbuze kadılarına) 30 Ramazan 966/ 6 Temmuz 1559 tarihinde Kandıra'ya gönderilmiştir. Bu hükme göre, orduda çalışan bazı hizmetkârlar, nahiye ve köylere zahire için gidip arpa, saman ve otluk almışlar; fakat reayaya haklarını vermemişlerdir. Bu iş için dergâh-ı mualla çavuşlarından Haydar bölgeye gönderilmiştir. Kadıların, Haydar'ın da yardımıyla, bölgelerinde bu işi yapanları men etmeleri, reayadan para ve rızaları ile zahirelerin alınması, uymayanlar olursa kimliklerinin, hangi görevde olduklarının bildirilmesi istenmiştir. Reayaya zarar vermekten de kaçınılması eklenmiştir.[23]

Kocaeli Sancağına bağlı diğer kazalar gibi Kandıra da çok miktarda ormana sahip bir bölgedir ve bu bölgedeki ormanlardan devletin kereste ihtiyacının bir kısmı temin edilmiştir. Bu kereste, Osmanlı tersanesi, başkentin yakacağı, Tophane-i Amire'de top dökümü, Baruthane-i Amire'de kara barut imalinde kullanılan odun kömürünü sağlamak için kullanılmıştır. Ayrıca bölgedeki ormanlık alanların çok olması bölge halkından ileri gelenlerin kereste ticaretini yapmasına bile fırsat vermiştir.[24]

Kandıra'daki bu işler sayesinde devlet hizmetinde bulunan görevlilerin kereste imal ve nakli hususunda ihmal ve yolsuzluklarının olduğu konusu ise mühimme defterlerinde karşılaşılan durumlardan birisidir. Bazen söz konusu görevliler, Kandıra kazasından gelen kerestenin, gemilere yükletilip İstanbul'a gönderilmesinde ihmalleri olduğu gerekçesiyle uyarılmışlardır.[25] Bu durumla ilgili bir örnek, Kandıra Kadısına gönderilen 12 Şaban 987/ 4 Ekim 1579 tarihli hükümde görülmüştür. Bu hükme göre, Kefken ve Kerpe iskelelerinden İstanbul'a gidecek miri gemilere yüklenecek odunların tedarikinde zorluk çıkartılıp gecikme yaşanmıştır. Odunların zamanında İstanbul'a ulaştırılması emredilmiştir.[26] Burada dikkat edilmesi gereken bir durum

[21] M. Akdağ, *a.g.e.*, s. 194.
[22] M. Akdağ, *a.g.e.*, s. 194-202.
[23] 3 Numaralı Mühimme Defteri, hüküm no: 98.
[24] Ümit Ekin, "Seyahatnamelerdeki İzmit İle İlgili Veriler Nasıl Değerlendirilebilir? (16. Ve 17. Yüzyıllar)", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Kocaeli (02-04-Mayıs 2014), s. 256-257.
[25] MD., 14-2/838, 28 Cemâzıyelevvel 978/ 28 Ekim 1578 tarihli.
[26] MD., 40/159.

görevlilerin art niyetlerinin yanında, işin zorluğu ve işi devletin istediği gibi yapabilmek için birçok şeyin uygun olması gerektiğidir.

İşin zorluğunun yanında kimi zaman da miri kerestenin gemilere yüklenmesinde hıyaneti olan ve yasadışı yollara tevessül eden görevlilerin görevlerini gereği gibi yapmaları konusunda Kandıra'ya uyarı iletilmiştir.[27] Böyle durumlarda merkez "hainlik" yapanların tespit edilip İstanbul'a gönderilmeleri ve aynı olaylar tekrarlanırsa; ilgililerin meslekten men edileceklerini bildirmiştir. Böylece merkezin kendi yaptırım gücünü uyguladığı ve hissettirdiği rahatlıkla söylenebilir.

Devlet görevlileri, Kandıra'ya özgü olan kereste imali işlerini aksatmakla kalmamışlar, aynı zamanda bazen reayaya sıkıntı verip, onlara zulmettikleri başka olaylar da yaşanmıştır. Örneğin, Kandıra kadısına yazılan 24 Ramazan 980/ 28 Ocak 1573 tarihli hükme göre, Kandıra reayası Kefken'de inşa edilecek beş geminin kerestelerini indirmek için görevlidirler. Fakat bunun yanında yerel yöneticiler, İzmit'te reayanın 11.000 kıta ağaç indirmelerini istemiş; reaya da bu sebeple merkeze şikâyette bulunmuştur. Bunun üzerine alınan karar reayanın sadece beş geminin kerestesini indirmesidir. Böylelikle merkezin reayayı koruduğu ve devlet görevlilerinin zulmünün önüne geçtiği ve adalet konusundaki hassasiyeti görülebilir.[28]

Mühimme defterleri incelendiğinde, devlet görevlileri içerisinde ilmiyeden, Osmanlı mahkemesinin baş figürü olan kadı ve naibleri ile ilgili iki örneğe de ulaşılmıştır. Reaya ve devlet arasında bir köprü vazifesinde bulunan ve İslam şeriatının uygulayıcısı durumundaki bu kişilerin yapmış oldukları hatalar toplumda diğer kesimlere nispeten daha yaralayıcı etkiler bırakmış olmalıdır. İzmit kadısına, bir sureti de Şile ve Kandıra kadılarına, 01 Şaban 982/ 16 Kasım 1574 tarihinde gönderilen hükümde gayriahlaki davranışlarından dolayı reaya tarafından şikâyet konusu olmuş naibler ile karşılaşılmıştır. Bu hükme göre, Ekipkili oğlu Şeyhi ve Mustafa adlı iki kardeş kadı naibleridir. Bu kişilerin bazı resmi işlere muhalefet ettikleri ve miri maslahatlara karışıp "düşmanlık" yaptıkları merkez tarafından duyulmuştur. Suçluların görevlerine son verilmesi, reayanın işlerine karışmamaları; aksi halde İzmit kadısının bu işten sorumlu tutulacağı bildirilmiştir.[29]

Kadıların zulüm yaparak görevlerini kötüye kullanmaları hakkındaki bir diğer olayın bilgisi, Kandıra halkının dilekçesi üzerine gönderilmiş hüküm sayesinde edinilmiştir. 23 Muharrem 986/ 1 Nisan 1578 tarihinde Kandıra'ya gönderilen hükme göre, reayadan hane başına ikişer sandal küreği istenmişken, kadı Hamza, her haneden dokuzar kürek talep etmiştir. Hazineden verilen parayı dahi halka dağıtmayan Hamza'nın soruşturma geçirmesi kararı çıkmıştır.[30] Fakat mühimme hükmünde bundan sonraki süreç yazılmamıştır.

Askerler arasında ise kamu düzenini bozucu harekette bulunup, reayaya sıkıntı veren şahıslar vardır. Kandıra kadısına 9 Cemâzıyelâhır 985/ 24 Ağustos 1577 tarihinde gönderilen hüküm, bu konuda tipik bir örnektir. Bu hükme göre, odun için Kefken ve Kerpe limanlarına gelen hassa at gemilerindeki acemi oğlanların köylere çıkıp ve ahali arasına girip düşmanlık yaptıkları, parasız öteberi aldıkları, yalıya indirilen oduna kanaat etmeyip, fazla odun istedikleri hakkında şikâyet vardır. Bu "düşmanlık" içeren hareketlerini bitirmeleri, aksi davranan olursa kimliklerinin merkeze bildirilmesi emredilmiştir.[31] Bu hadiseyi takip eden aylar içerisinde Kandıra'da benzer içerikli bir olay daha yaşanmış ve zarar gören yine reaya olmuştur. Kocaeli Beyine ve Kandıra Kadısına, 17 Zilka'de 985/ 26 Ocak 1578 tarihinde gönderilen hükme göre, Köseli Köyü sipahisi Abdi halkın çalılığına ve merasına oda yapıp, zarar ve ziyan vermiştir.

[27] MD., 14-2/1003, 12 Recep 978/ 10 Aralık 1570 tarihli ve MD. 26/85, 28 Safer 982/ 19 Haziran 1574 tarihli.
[28] M.D., 21/165.
[29] MD., 26/954.
[30] Yunus Eren, *34 Numaralı ve H. 986/ 1578 Tarihli Mühimme Defteri (s. 1-164) İnceleme-Metin*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011, hüküm no: 134, s. 76-77.
[31] MD., 31/439.

Sipahinin mahkemede yargılanması emri verilmiştir.[32] Bu yıllarda görevli olanların zalimce davranışları sebebiyle sıkıntı çeken reaya, çareyi görevlileri şikâyet etmekte bulmuştur. Ayrıca zikredilen örneklerde görüldüğü üzere reaya yaptığı şikâyetler sonucu zulümden kurtulmuştur. Bu durum devlet mekanizmasının güçlü olduğu ve hukukun uygulanışının, gereği gibi yerine getirildiği sonucunu düşündürmektedir.

3.Vücut Bütünlüğüne Yönelik Suçlar

Kandıra'da katl ve darb olayları görülmüştür. Bu suç çeşidini de çoğunlukla genç medreseliler (suhteler) işlemiştir. Fakat sadece onlar fiziksel suçlarda etken değildir. XVI. yüzyıl Kandıra mühimme defterleri incelendiğinde, toplumun çeşitli kesimlerinden katl ve darb suçunu işleyenler olduğu görülmüştür. Burada kişisel husumetler, maddi hırslar veya bir anlık öfke patlamalarının etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca, bu suç çeşidini arttıran diğer bir etken de silah kullanılmasıdır.[33] Bununla beraber yüzyılın sonuna doğru, söz konusu suç çeşidinde artış görülmüştür.

İlgili ilk hüküm, Selh-i Şaban 975/ 28 Şaban 1568 tarihinde Bolu beyine ve Konrapa kadısına iletilmiştir. Bu olayda, Kandıra kadısı gönderdiği mektupta, Kandıra'da Mustafa adlı kişinin, evinde bazı adamlarla içki içerken Sefer adlı şahsı nacak ile öldürdüğünü bildirmiştir. Bu kişiler, Konrapa kazasında yakalanıp hapsedilmiştir. Bolu beyi ve Konrapa kadısına, katilin, olayın geçtiği yere gönderilip yani olay yeri inceleme ekibi ile keşif işleminin yapılıp şer'i hükümlere göre davasının görülmesi emredilmiştir.[34]

Öldürme olayları arasında suhtelerin bulunduğu bir vaka, tipik bir şakilik faaliyeti şeklinde gerçekleşmiş ve mağdurların itirafları ile dava sağlıklı bir biçimde sonlandırılmıştır. 14 Rebiülahır 981/ 13 Ağustos 1573 tarihinde Üsküdar ve Kandıra kadılarına gönderilen ilgili hükümde suhtelerin bozguncu ve toplumun huzur ile güvenliğini zedeleyeceği etkileri kolaylıkla görülebilir. Olayda, bir takım kişiler, Honte (?) adlı zimmiyyenin evini basmış, kocası Baba Yani adlı zımmiyi katledip firar etmişlerdir. Olay soruşturulunca Resul adlı kişi olayın bu şekilde olduğunu itiraf etmiştir. Onların yakalanıp hapsedilmeleri, sicillerinin de merkeze ulaştırılması ve diğer yoldaşlarının da yakalanmaları buyrulmuştur.[35] Ayrıca bu kişilerin zincirlenerek (kayd u bend edilerek) merkeze gönderilmeleri de emredilmiştir. Ahali arasında korkuya sebep olan bu eylem tipik bir eşkıyalık olayıdır. Ayrıca, bu kişiler Müslüman oldukları için içki içme suçunu da işlemişlerdir. Elbette bu kesimin suhteler olmasını unutmamak gerekir.

Üsküdar kadısına, 6 Recep 991/ 26 Temmuz 1583 tarihinde gönderilen hüküm ise gerek olayın geçtiği yer ve gerekse bu olayın faili açısından şaşırtıcıdır. Bu hükme göre, Valide Sultan'ın Kandıra'daki imaretine ait koyunlara bakmakla görevli Hüseyin'in bildirdiğine göre, çobanlar, bir acemi oğlanı yaralamıştır. Bu çobanlar, sancakbeyinin kethüdasının çobanları oldukları için yakalanamamıştır. Dört kişi olan bu çobanların nerede olurlarsa olsunlar yakalanmaları, şer'an cezalarının verilmesi ve sonucun merkeze bildirilmesi emredilmiştir.[36] Bu örneklerden de görüldüğü üzere, merkez her olumsuz durumla yakinen ilgilenmiştir. Fakat hukuku uygulama açısından her zaman başarılı olamamıştır.

[32] MD., 33/490.

[33] İznikmid, Sapancı ve Kandıra kazalarında sipahi, yeniçeri ve bazılarının saray için (hassa-i hümayun) korunması gereken av yerlerinde tüfek kullanmaları ve bunun engellenmesi adına çıkan emir için bkz.,MD. 46/ 689, 27 Zilhicce 989/ 22 ocak 1582 tarihli. Yine konuyla bağlantılı olarak, İznikmid, Şile, Kandıra, Of, Kızılca, Akyazı, Sapanca, Apsufi, Dodurga kadılarına 10 Rebiüevvel 1002/ 4 Aralık 1593 tarihinde gönderilen hükümde, söz konusu bölgelerdeki miri korularda avlanmanın yasaklanması ve avlananların tüfek, tazı, zağarlarının miri hesabına zaptı emredilmiştir. Daha detaylı bilgi için bkz. MD., 71/ 282 vb. hükümlerin hepsi de tüfek kullanımıyla ilgilidir.

[34] 7 Numaralı Mühimme Defteri: 975-976/1567-1569, 1, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Divan-ı Hümayun Sicilleri Dizisi: V, Ankara 1998, hüküm no: 928, s. 465.

[35] MD., 22/450.

[36] MD., 49/512.

4.Firar Suçu

Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi boyunca görülen bir durum olan asker, devlet görevlisi ve esir firarı XVI. yüzyıl Kandıra bölgesinde de mevcuttur. Fakat XVI. yüzyıl mühimme defterlerine göre firar meselesi son derece az sayıda gerçekleşmiştir. Bölgeyle ilgili olarak yine gemi inşası sırasında firar teşebbüsü olduğu bilgisine, Kandıra kadısına 15 Zilhicce 979/ 29 Nisan 1572 tarihinde gönderilen hüküm sayesinde ulaşılmıştır. Bu hükme göre, Nuh Çavuş merkeze mektup göndermiş ve bu mektupta, Kefken İskelesi'nde 15 tane kadırganın 5 tanesinin yapıldığı, 10 tanesinin yapılmasında neccar, bıçkıcı, baltacı ve bıçakçı taifesinin firar etme teşebbüsünde oldukları bildirilmiştir. Eğer onlar firar ederse ziftleme gibi birçok işin kalacağı, bu sebeple Kocaeli sipahilerinden Mustafa, Mehmed ve diğer Mehmed ile Hüseyin'in görevlendirilmesi istenmiştir. Söz konusu görevlilerin işlerini bitirmeleri, onlar için kefil tutulması, gemilerin hızlı yapılması ve asla ihmalde bulunulmaması emredilmiştir.[37] Böylelikle, XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde bir nevi toplumsal sorumluluk uygulaması olan kefalet sisteminin ne derece önemli olduğu görülebilir. Ayrıca dönemin koşulları gereğince yerel görevlilerin kararı uygulayıcı kesim olduğu da bir gerçektir.

XVI. yüzyılda Kandıra'da, İslam dinine göre büyük suç sayılan askerlikten firar olayları da yaşanmıştır. Konuyla ilgili örnek, Şile Kadısına gönderilmiş olup 26 Muharrem 982/ 18 Mayıs 1574 tarihlidir. Bu hükme göre, Şile'de, doğan götürücülüğü tımarına mutasarrıf bulunan Fazlı, Kandıra'da 3700 akçelik kılıç tımarına da mutasarrıf olup, doğancılığı bahane ederek sefere gitmemiştir. Bu kişinin durumu merkeze bildirilmiş ve Fazlı'nın, Mehmet Çavuş'a teslim edilmesi ile merkeze gönderilmesi kararı çıkmıştır.[38]

Bir esir firarı, olumsuz hava şartlarından yararlanan miri esirlerle ilgili olup Şile, Kandıra ve İznikmid yolu üzerindeki kadılara, 4 Recep 983/ 9 Ekim 1574 tarihinde gönderilen hükümde görülmüştür. Merkez, zahire getirmek için gönderilen bir mavna[39] ve bir taş gemisinin fırtına sebebiyle karaya vurup içinde olan miri esirlerin kaçtığını duymuştur. Bu olayı her yere ilan edip ele geçenlerin mahkemeye teslim edilmesi emredilmiştir.[40] Bu olaydan dört yıl sonra Kandıra'dan miri esirlerin kaçtığı bir firar olayı daha yaşanmıştır. Kaçak esirlerin yakalanmaları, bu iş ile görevli Mehmed Çavuş'a teslim edilmesi istenmiştir.[41]

Esirlerin kaçması, esaretin, hiçbir insanın istemeyeceği bir durum olması sebebiyle anlaşılabilir bir durumdur. Ama söz konusu dönemde Osmanlı topraklarında iyileştirilmiş bir halde de olsa, esaret -üstelik dünya genelinde- yasaldır. Bu noktada devlet için önemli olan esir kaçaklarının düzeni bozmaları ve firar ettikten sonra yasadışı eylemler yapıp yapmayacaklarıdır. Esirler açısından bakıldığında ise durum vahimdir. Çünkü onlar ağır işlerde çalıştırılmakta ve fiziksel güçlerinden azami ölçüde faydalanılmaktadır.

5.Malvarlığına Yönelik Suçlar

Mühimme defterlerine göre Kandıra'da işlenen malvarlığına yönelik suçlar gasp ve define arama şeklindedir. Bu suç türü kapsamına giren gasp; lügat anlamıyla bir şeyi cebir ve zulüm yoluyla almak olup, şer'i ıstılaha göre ise mal sahibinin bilgisi dâhilinde fakat rızası olmadan, o malı ahz ve kabz etmektir.[42] Gasp hem haksız bir fiil hem İslam'a göre günah ve suç olarak kabul edilmiştir. Ancak, hırsızlık suçunda bulunan gizlilik unsuru eksik olduğu için had değil, ta'zir

[37] 12 Numaralı Mühimme Defteri: 978-979/1570-1572, 2, hüküm no: 1209.
[38] MD., 24/646.
[39] Buharlı gemilerin icadından önce Osmanlı donanmasında kullanılan savaş gemilerinin genel adıdır. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 423.
[40] MD., 27/48.
[41] MD., 40/210, 12 Şaban 987 tarihli.
[42] İbrahim-i Halebi, *İzahlı Mülteka el-Ebhur Tercümesi*, Mütercim: Mustafa Uysal, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1973, s. 36.

cezası gerektirir. Mağdur affetse bile kamuya karşı işlenmiş bir suç olduğu için ve yeryüzünden fesadı defetmek amacıyla gasıp (gasp eden) hapis vb. cezalara çarptırılır.[43]

XVI. yüzyıl mühimme defterlerine göre Kandıra'da reaya da gasp suçunu işleyen kesim olmuştur. Gasp suçunun işlendiği iki olay vardır. İlki, Kandıra Kadısına 17 Receb 985/ 30 Eylül 1575 tarihinde gönderilen hükümdedir. Bu hükme göre, Nasuh ve kardeşi Memi ile beş arkadaşları Kumkale adlı yerde Hacı Bekir'in yolunu kesip on iki bin akçesini gasp etmişlerdir. Haklarında hapis kararı çıkmıştır.[44] İkinci olaya, Üsküdar kadısına 29 Şevval 993/ 24 Ekim 1585 tarihinde gönderilen hükümde rastlanmıştır. Bu hükme göre, Karlı subaşısı, Köseli köyünden Şaban Halife ve diğer birkaç kişinin mallarını zapt etmiş ve çağrıldığı halde mahkemeye gelmemiştir. Bu kişinin yargılanması için mahkemeye getirilmesi işinin Mustafa Çavuş'a verildiği bildirilmiştir.[45] Bu hükmü takip eden yine Üsküdar kadısına gönderilen diğer hükümde, Kandıra nahiyesi Köseli köyünden Şaban Halife ve diğerlerinin mallarını gasp eden Karlı subaşısının mahkemeye sevki emredilmiştir.[46]

Malvarlığına yönelik suçlar kapsamında incelenebilecek Kandıra'daki diğer bir yasak fiil, izinsiz define arama eylemi olmuştur. 1570 yılında Kandıra'da yasadışı yollarla define arama ve bulma faaliyetleri görülmüştür. Özellikle bu yılda olayın gerçekleşme sebebi ise, belki senelerdir arayarak, belki de anlık bir tesadüfle şahısların yer altında gizlenmiş olan defineleri keşfetmeleriyle açıklanabilir. Mühimme defterlerindeki, Süleyman Paşa Müderrisi İshak'a ve Kandıra kadısına gönderilen hükme göre, Kandıra'ya bağlı Balabanlu adlı köyden Lütfullah, Abdülcelil, Ahmed ve Musa adlı şahıslar kendi aralarında define bulup bunları paylaşmışlardır. Bu olay duyulunca İskender Çavuş'un teftişi sonucu konuşan Lütfullah kendi define hissesini, subaşı Timurhan oğlu Mustafa'nın elinden zorla aldığını bildirmiştir. Maliye tarafından verilen hükümde, define olarak alınan her türlü malın mühürlenerek İstanbul'a gönderilmesi, fakat bu sebeple mübaşirlerin kimseye zulmetmemeleri emredilmiştir.[47] Böylelikle devletin define konusunu kişilere bırakamadığı, bu olayı da kontrol altına almak istediği anlaşılabilir.

XVI. yüzyıl Kandıra mühimme defterlerinde, insanların zengin olma hırslarının bir çeşit dışavurumu olan define ile ilgili bir başka olay daha fark edilmiştir. Bu konuyla ilgili hüküm, Kandıra kadısı ve İskender Çavuş'a, 26 Cemâzıyelevvel 978/ 26 Ekim 1570 tarihinde gönderilmiştir. Kandıra'ya bağlı Şeyhler köyünde Abdülcelil adlı kişi, dağda kendi tarlasında çift sürerken, toprak altında beş küp bulmuştur. Birinde rayiç altın bedelinin üç katı olan iki kile kâfiri altın vardır. Bu kişi Bursa'ya gitmiş, bir miktarını kırkar ellişer akçeye satmak istemiştir. Kandıralı tacirlerden Hacı Ali Balı adlı kişiye elli sikke altın götürüp değerini tespit ettirmek istemiş ve bu kişi de *"altın bir miktar alçaktır, ben ehli değilim, kendisine geri verdim"* diyerek Abdülcelil'e geri vermiştir. Bu konuda, gerçekten mal bulunup bulunmadığının soruşturulması; altın varsa derhal açığa çıkartılması, ne miktar bulunduğunun ve ne kadarının kullanılacak hale getirildiğinin ayrıntılı olarak yazılıp merkeze bildirilmesi konusunda İskender Çavuş ve Kandıra kadısı görevlendirilmiştir.[48]

İki hükümde de ismi görülen reayadan Abdülcelil'in, hükümlerin tarihi dikkate alındığında aynı şahıs olduğu ve define bulma işini ciddiye aldığı yorumu gerçek dışı olmasa gerektir. Bu noktada zengin yaşama hırsının, Kandıra'da bir şahsın çabası olduğu ve belki de birçok kişisel hayalini bu yolla gerçekleştirmek istediği söylenebilir.

---

[43] Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Tarih ve Hukuk Istılahları Kamusu,* Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2018, s. 417; Mustafa Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suç ve Cezalar*, Gökkube Yayınları, İstanbul 2004, s. 234, 235.
[44] MD., 31/ 716.
[45] MD., 60/16.
[46] MD., 60/114.
[47] 12 Numaralı Mühimme Defteri: 978-979/1570-1572, 1, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Divan-ı Hümayun Sicilleri Dizisi: IV, Ankara: 1996, hüküm no: 540, s. 366-367.
[48] MD., 14-2/ 835.

Sonuç

XVI. yüzyılda İzmit ve çevresinde (Kandıra da dâhil), bir dizi talihsiz olay yaşanmıştır. İzmit, II. Bayezid devrinde meydana gelen 1509 depreminde büyük zarar görmüş; şehrin surları kısmen yıkıldığı gibi bazı camilerle medrese ve birçok ev harap olmuştur. XVI. yüzyılın ikinci yarısında görülen tabii afetlerden ve Anadolu'da yaşanan sosyal çalkantılardan İzmit ve çevresi de etkilenmiştir. 1567 depreminde pek çok ev çökmüştür.[49] Yarımadada; 1570'li yıllarda suhteler; 1580'lerde Celaliler ortaya çıkmıştır.[50] 1592'de görülen veba salgını İzmit'i de etkilemiş; şehirde ticari hayat uzun süre durma noktasına gelmiştir.[51]

Yukarıda değinildiği şekilde çeşitli huzursuzluk ve sıkıntılarla uğramış Kandıra'da, XVI. yüzyıl mühimme defterlerinde suç oranlarının az seyretmesi iki şekilde açıklanabilir. İlki, bölgenin payitahta, o günün koşullarına göre bile, yakın olması sonucu denetlemenin daha kolay yapılabilmesidir. İkinci faktör ise devletin XVI. yüzyılda iç karışıklıklar yaşıyor olsa bile, güçlü ve merkezi yapıyı muhafaza etmesidir. Bununla beraber her suç unsuru taşıyan olayın da merkeze iletilmediği bir gerçektir. Çünkü bazı adi suçları bölge kadısı, mahkemesinde çözmüştür. Ayrıca her hukuki anlaşmazlık veya suç hadiseleri de bölge mahkemesine intikal etmemiştir. Yani, suç oranları açısından mühimme defterlerine ihtiyatlı yaklaşmak yerinde olacaktır. Bu sebeple konu ile ilgili genelleme yapmak hatalı bir durumdur.

Kandıra'daki suç türleri içerisinde bölgeye has bir takım suç çeşitleri görülmüştür. Örneğin, kereste imali ve nakli konusunda yaşanan sıkıntılar bölgeye özeldir. Bununla beraber, Kandıra gibi bölge ahalisinin temel geçim yollarından en önemlisinin kereste olduğu gerçeğinden hareketle, bu konuda işlenen suçlar, yarım asırlık bir zaman düşünülürse nispeten azdır. Diğer yandan devlet görevlileri ile ilgili en fazla hüküm de bu konu üzerine olmuştur. Kandıra reayası ise hakkını savunmuş ve yerinde müdahaleler ile zulme sessiz kalmamıştır. Çünkü reaya, payitahtın büyüklüğü ve adaletini her zaman hissetmiştir.

XVI. yüzyıl mühimme defterlerinde Kandıra'da işlenen suçların en zararlı olanı, suhtelere aittir. Bu suç türü zaman ilerledikçe yaygınlaşmış ve imparatorluğun geneli ile birlikte tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Kandıra'da suhtelerin eşkıyalık eylemleri kısa zaman sürmüş gibi görünse de büyük huzursuzluk çıkarmış ve çok etkili olmuştur. Öyle ki reaya bir süre bulunduğu bölgeyi -kanundışı olmasına rağmen- terk etmek durumunda kalmıştır. Çünkü reayanın suhteler yüzünden can güvenliği kalmamıştır. Bu durum da bu süre zarfında bölgede güvenliğin olmadığını ifade eder.

Dikkat çeken bir diğer husus, suçluların firar etmeleri ve yakalanmalarının sağlanması istemidir. Cinayet, gasp ve eşkıyalık suçlarında suçluların kaçtıkları açıktır. Bu olay da bölgede reayanın güvenliğini bozan ve huzursuzluğa sebep olan diğer bir durumdur. Çünkü firari suçlular, Kandıra toplumu için bir tehdittir.

Reaya ise zaman zaman suçlu olmuştur. Reayanın içerisinden cinayet işleyen, maddi çıkar sağlamak için define arayan ve gâsıp kişiler de mevcuttur. Fakat bu olaylar akışı bozmayan münferit hadiselerdir ve geneli kapsamamaktadır.

Genel olarak tüm suç türleri için verilen cezalar, şer'an gereğinin yapılması konusunda kadıların uyarılması olmuştur. Bunun dışında, soruşturmanın ilk aşaması olarak kimliklerin merkeze gönderilmesi, suçluların mübaşire teslimi veya olay yerine görevli tayini alınan tedbirler arasındadır. İstisnai olarak suhtelerin zincirlenmesi ve merkeze gönderilmesi (cezaları payitahtta verilmek üzere) durumu görülmüştür. Suhte şakilikleri gibi büyük, etkili ve kamu düzenini bozan; bu sebeple de kadının gücünü aşan mahiyetteki suç türlerinde bu durum daha çok görülmüştür. XVI. yüzyıldaki güçlü Osmanlı merkezi, suçluların üzerinde korkulu rüya olmaktan geri

[49] İ. Bostan, "İzmit", *DİA*, Cilt: XXIII, İstanbul 2001, s. 537.
[50] G. Çelik, *a.g.m.*, s. 448.
[51] İ. Bostan, *a.g.m.*, s., 537.

durmamıştır. Özellikle yüzyılın ikinci yarısından sonra toplumsal çalkantılar yaşansa bile, devlet mekanizması gücünü ve kudretini devam ettirmiş ve sorunlarla başa çıkmak için çeşitli yollar denemiştir.

Bu noktada mühimme defterlerinin üslubu düşünülürse, "şakilik" kavramının genel bir ifade olarak kullanıldığı söylenebilir. Yani levent ve çobanlar, suhteler, yerel yöneticiler veya suhtelerle işbirliği yapan reaya için de "eşkıya" tabiri geçerli olup, kavramın kullanım alanı Osmanlı merkezi tarafından genişletilmiştir. Bu bağlamda Osmanlı belgelerinin diliyle söylemek gerekirse şakilik, kamu düzenini bozan ve çalışma içerisinde geçen her çeşit bozguncu eylem olarak tanımlanabilir.

Sonuçta, tabii afetler, sosyal karışıklıklar ve düzensizliklerden mustarip olan Kandıra toplumu, merkezle ilişkisini canlı tutmuştur. Devletin kendilerine sağladığı şikâyet hakkını kullanarak olumsuzlukları bertaraf ettirebilmiştir. Hayatta her zaman ve her dönemde karşılaşılabilecek sıkıntılı durumlar yaşayan bu insanlar, suçlular yüzünden zor zamanlar yaşamıştır. Suçlular ise dönemin çalkantılı ruhunun getirdiği zorluklara, doğru bir karşılık ve tahammül gösteremeyerek, sakıncalılar zümresine katılmış ve kendi hemcinsine zulüm etmişlerdir. Böylelikle insanlık tarihinin deviniminin bir gerçeği durumundaki iyi-kötü arasındaki gerilim ve çatışmanın küçük bir kesiti Osmanlı Kandırası'nda da kendini elim şekilde göstermiştir. Adalet arayışındaki mağdur, devletin hışmından kaçan, ama yapacağından da geri durmayan suçlu ve nizamı sağlamaya çalışan devlet arasındaki ilişkiler ağında yaşananlar ise imparatorluk tarihi boyunca devam etmiştir.

Kaynakça

I. Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Mühimme Defterleri,

Dosya No: 14-2/ Gömlek No: 835, 14-2/838, 14-2/1003, 14-2/ 1465, 14-2/1468, 16/404, 21/165, 21/267, 21/ 622, 22/450, 22/ 474, 24/ 646, 25/1839, 26/85, 26/ 188, 26/ 211, 26/ 954, 27/48, 31/ 439, 31/ 716, 33/ 490, 40/159, 40/ 210, 46/ 689, 49/58, 49/ 512, 53/ 384, 60/ 16, 60/ 114, 71/ 282,

II. Kaynak Eserler

3 Numaralı Mühimme Defteri 966-968/1558-1560, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Divan-ı Hümayun Sicilleri Dizisi: 1, Ankara 1993.

12 Numaralı Mühimme Defteri: 978-979/1570-1572, 1, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Divan-ı Hümayun Sicilleri Dizisi: IV, Ankara 1996.

12 Numaralı Mühimme Defteri: 978-979/1570-1572, 2, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Divan-ı Hümayun Sicilleri Dizisi: IV, Ankara 1996.

7 Numaralı Mühimme Defteri: 975-976/1567-1569, 1, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Divan-ı Hümayun Sicilleri Dizisi: V, Ankara 1998.

III. Araştırma ve İnceleme Eserleri

Akdağ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzen Kavgası: Celali İsyanları*, Yapı Kredi Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Tarih ve Hukuk Istılahları Kamusu*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2018.

Alkan, Mustafa "Softa", *DİA*, İstanbul 2009, XXXIIV, s. 342-343.

Avcı, Mustafa, *Osmanlı Hukukunda Suç ve Cezalar*, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2004.

Bostan, İdris, "İzmit", *DİA,* İstanbul 2001, XXIII, s. 536-541.

Çelik, Gülfettin, "Kocaeli Yarımadasında Nüfus ve Yerleşim (15. ve 19. Yüzyıllar)", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Kocaeli (02-04-Mayıs 2014), s. 447-463.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2002.

Ekin, Ümit, "Seyahatnamelerdeki İzmit İle İlgili Veriler Nasıl Değerlendirilebilir? (16. Ve 17. Yüzyıllar)", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Kocaeli (02-04-Mayıs 2014), s. 253-263.

Emre, Yunus, *Nasihatler Kitabı: Risaletü'n-nushiyye*, Hazırlayan: Doç. Dr. Ziya Avşar, Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti, Sistem Ofset, Ankara 2013.

Eren, Yunus, *34 Numaralı ve H. 986/ 1578 Tarihli Mühimme Defteri (s. 1-164) İnceleme-Metin*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011.

İbrahim-i Halebi, *İzahlı Mülteka el-Ebhur Tercümesi*, Mütercim: Mustafa Uysal, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1973.

http://www.osmanlicaturkce.com/?k=fesad&t=%40, erişim tarihi: 26.10.2020.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.

Pierce, Leslie, *Hürrem Sultan*, Çev. Renan Akman, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2019.